

Robert Pietrygała

Niezależny badacz, Wrocław

 <https://orcid.org/0000-0002-7093-8219>

Szkolenie ogólnowojskowe i specjalistyczne wojsk inżynieryjnych w oddziałach liniowych na przykładzie Śląskiego Okręgu Wojskowego w latach 1945–2011

Summary

General military and specialized training of engineering troops in line divisions on the example of the Silesian Military District in 1945–2011

One of the main tasks of the army was, and still is, training the personnel to accomplish the tasks they will be faced with in case of an armed conflict. Entire military units and subunits of various levels took part in the training process. Before professionalization of the army, the core participants of these trainings (apart from the commanding personnel) were conscripts. This process focused on two main aspects. The first one was a widely understood general military training, including such issues as regulations, drill, fire training, physical education, chemical training, anti-aircraft training, topography, tactics, etc. while the second one was a specific training involving i.e. explosives engineering, crossings, engineering dams, bridges, roads, fortifications and camouflage. The main purpose of engineer corps training during the Cold War rivalry was to prepare those units for the efficient performance of tasks and operations, including engineering support for military exercise of the then battlefield, in particular in the conditions of mutual assured destruction. The article discusses the above-mentioned aspects of engineer corps training during the period of the Silesian Military District full functioning (i.e. 1945–2011).

Keywords: Silesian Military District, general military training, engineering troops, sappers, specialist training

Streszczenie

Jednym z głównych zadań wojska było i nadal jest szkolenie stanu osobowego do zadań, z którymi przyjdzie się zmierzyć na wypadek konfliktu zbrojnego. W procesie tym brały udział całe jednostki i pododdziały wojskowe różnego szczebla. Główny trzon szkolący się (oprócz kadr dowódczych) stanowili – do czasu uzawodowienia armii – żołnierze zasadniczej służby wojskowej. Proces ten skupiał się zasadniczo na dwóch aspektach: szeroko rozumianym szkoleniu ogólnowojskowym (które obejmowało m.in. regulaminy, musztry, szkolenia ogniowe, wychowanie fizyczne, szkolenie chemiczne i przeciwlotnicze, terenoznawstwo, taktyki itp.) oraz specjalistycznym, na które składało się m.in. zagadnienie minierstwa, przepraw, zapór inżynieryjnych, mostów, dróg, fortyfikacji i maskowania. Głównym celem szkolenia oddziałów wojsk inżynieryjnych w czasie zimnowojennej rywalizacji było przygotowanie ich do sprawnego wykonania zadań i prac z dziedziny inżynieryjnego zabezpieczenia ćwiczeń z wojskami w warunkach ówczesnego pola walki – w szczególności w sytuacji obustronnego użycia broni masowego rażenia. Artykuł porusza powyższe aspekty szkolenia wojsk inżynieryjnych w okresie pełnego funkcjonowania Śląskiego Okręgu Wojskowego w latach 1945–2011.

Słowa kluczowe: Śląski Okręg Wojskowy, szkolenie ogólnowojskowe, wojska inżynieryjne, saperzy, szkolenie specjalistyczne

Jednym z głównych zadań wojska było i nadal jest szkolenie stanu osobowego do zadań, z którymi przyjdzie się zmierzyć na wypadek konfliktu zbrojnego. W procesie tym brały udział całe jednostki i pododdziały wojskowe różnego szczebla. Główny trzon szkolący się (oprócz kadr dowódczych) stanowili – do czasu uzawodowienia armii – żołnierze zasadniczej służby wojskowej¹.

Proces ten skupiał się zasadniczo na dwóch aspektach: szeroko rozumianym szkoleniu ogólnowojskowym (które obejmowało m.in. regulaminy, musztry, szko-

¹ W tekście użyto następujących skrótów: AWO – Archiwum Wojskowe w Oleśnicy; bdp. – batalion desantowo-przeprawowy; bsap – batalion saperów; BSap. – Brygada Saperów; CSWiCh – Centrum Szkolenia wojsk Inżynieryjnych i Chemicznych; DPanc. – Dywizja Pancerna; DZ – Dywizja Zmechanizowana; Dz.U. – Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej; kdp. – kompania desantowo-przeprawowa; kid. – kompania inżynieryjno-drogowa; kpont. – kompania pontonowa; ktch. – kompania techniczna; ksap. – kompania saperów; ŁBSap. – Łużycka Brygada Saperów; ŁWD – ładunki wydłużone duże; MBSap. – Mazurska Brygada Saperów; MON – Ministerstwo Obrony Narodowej; MW – Marynarka Wojenna; OC – Ośrodek Centralny; Okr.Skł.Sprz.Inż. – Okręgowa Składnica Sprzętu Inżynieryjnego; ppont – pułk pontonowy; PSWinż. – Podoficerska Szkoła Wojsk Inżynieryjnych; ŚOW – Śląski Okręg Wojskowy; TPP – Taktyczny Park Pontonowy; WP – Wojsko Polskie; WSOWInż. – Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Inżynieryjnych; WSOWLąd. – Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych.

lenia ogniowe, wychowanie fizyczne, szkolenia chemiczne i przeciwlotnicze, terenoznawstwo, taktykę itp.) oraz specjalistycznym, na które składało się m.in. zagadnienie minerstwa, przepraw, zapór inżynieryjnych, mostów, dróg, fortyfikacji i maskowania.

Za całokształt szkolenia jednostek inżynieryjnych i pozostałych rodzajów wojsk ŚOW odpowiedzialny był wydział II (Wyszkolenie) szefostwa wojsk inżynieryjnych ŚOW².

Do zadań Wydziału II należało w szczególności planowanie, organizacja i kontrola całokształtu zagadnień dotyczących szkolenia wojsk i sztabów jednostek inżynieryjnych ŚOW, a ponadto organizowanie zajęć doświadczalnych, pokazowych, kursów dla jednostek inżynieryjnych. Wśród innych obowiązków znajdowały się: znajomość stopnia realizacji planów szkolenia i prowadzonych kursów specjalistycznych, opanowanie aktualnego stanu osobowego, maszyn i sprzętu inżynieryjnego, prowadzenie ewidencji wyników szkolenia, opracowywanie planów szkolenia, programów kontroli i inspekcji oddziałów i pododdziałów inżynieryjnych³.

Głównym celem szkolenia oddziałów wojsk inżynieryjnych w czasie zimnowojennej rywalizacji było przygotowanie ich do sprawnego wykonania zadań i prac z dziedziny inżynieryjnego zabezpieczenia ćwiczeń z wojskami w warunkach ówczesnego pola walki – w szczególności w sytuacji obustronnego użycia broni masowego rażenia. Proces ten odbywał się na podstawie programów szkoleniowych opracowanych przez sztaby. Zawierały one zestaw zagadnień do zrealizowania wraz z liczbą potrzebnych godzin⁴.

Każdego roku szef wojsk inżynieryjnych MON wydawał wytyczne do szkolenia wojsk inżynieryjnych oraz szkolenia inżynieryjno-saperskiego w rodzajach wojsk. Stopień nasilania oraz intensyfikacji szkoleń nierzadko wiązał się z sytuacją geopolityczną na świecie. Szczególnie było to widoczne w okresie intensywnej militaryzacji kraju, np. w połowie lat pięćdziesiątych XX w., ale również wtedy, kiedy sytuacja polityczna pomiędzy dwoma rywalizującymi mocarstwami na świecie tj. USA oraz ZSRR stawała się szczególnie napięta (np. kryzys kubański z 1962 r.).

Wobec powyższych przykładów zaognionej sytuacji na świecie w strukturach wojska wprowadzano dodatkowe obowiązkowe zajęcia teoretyczne, zadania indywidualne (w tym zadania z samoksztalcenia), ćwiczenia kartograficzne oraz

² Zakres działania i zadania szefostwa wojsk inżynieryjnych ŚOW, AWO, sygn. 2958/84/32, t. XVIII, s. 127.

³ *Ibidem*, s. 137–138.

⁴ Zbieranie doświadczeń szkoleniowych w jednostkach oraz ich wykorzystanie, AWO, sygn. 59-012161/10/65, t. XIX, s. 224.

terenowe. Rok szkolny podzielono na dwa cykle szkoleniowe, letni – trwający od kwietnia do sierpnia i zimowy trwający od listopada do marca⁵. W zakresie szkolenia operacyjnego wprowadzono też trzy grupy szkoleniowe dla kadry zawodowej. Pierwszą stanowili dowódcy (danego szczebla organizacyjnego), ich zastępcy oraz dowódcy poszczególnych rodzajów wojsk. Drugą grupę tworzyli szefowie sztabów oraz komórek operacyjnych, a trzecią – pozostali oficerowie (w zależności od pododdziałów).

W latach pięćdziesiątych XX w. wypracowano również dodatkową metodę szkolenia polegającą na organizowaniu tzw. zgrupowań specjalistycznych, na których – głównie w warunkach terenowych – przeprowadzano ćwiczenia zbliżone do zadań realizowanych w trakcie szkolenia poligonowego. Z biegiem czasu program szkolenia został wzbogacony o nowe zagadnienie z zakresu użycia broni masowego rażenia (element ten umieszczono na stałe w programie szkolenia od 1954 r.). Pierwsze ćwiczenia symulujące użycie broni masowego rażenia, w których wzięły udział oddziały inżynieryjne ŚOW odbyły się w styczniu 1955 r.⁶

Wraz z rozwojem techniki wojskowej i zmieniającymi się zapotrzebowaniami na kształcenie wyspecjalizowanej kadry dowódczej oraz opracowaniem nowej koncepcji organizacyjno-programowej pod koniec lat pięćdziesiątych XX w. uległa zmianie forma tychże szkoleń. Zrezygnowano z uciążliwych wielomiesięcznych szkoleń poligonowych na rzecz takich, które odbywały się na terenie macierzystych jednostek na obiektach przykoszarowych. Na poligonach realizowano wyłącznie te ćwiczenia, których nie można było przeprowadzić na obiektach garnizonowych. Oprócz praktycznych zajęć na terenie garnizonu szkolenie obejmowało informacje polityczne, dotyczące osiągnięć techniki, a ponadto szkolenia: polityczne, taktyczne, sanitarne i wychowanie fizyczne, jak również naukę języków obcych. Szkolenie prowadzono zazwyczaj z wykorzystaniem metody seminaryjnej z wyjątkiem szkolenia sanitarnego, wychowania fizycznego oraz nauki języków obcych (ćwiczenia praktyczne)⁷.

Wypracowana i wdrożona pod koniec lat pięćdziesiątych XX w. metoda szkolenia była stosowana i ulepszana w kolejnej dekadzie. W wytycznych do szkolenia uwzględniano na bieżąco postępującą modernizację WP, a w szczególności wprowadzanie do oddziałów inżynieryjnych coraz to nowszego wyposażenia i uzbrojenia.

⁵ J. Babuła, *Wojsko polskie 1945–1989*, Warszawa 1998, s. 143.

⁶ *Ibidem*, s. 150.

⁷ Sprawozdanie z realizacji programu szkolenia pododdziałów 1 Warszawskiego Pułku Pontonowego w 1963 r., AWO, sygn. 59–013937/9/66, t. X/2, s. 241.

Kształcenie stanów osobowych w oddziałach inżynieryjnych ŚOW odbywało się – podobnie jak w latach wcześniejszych – na podstawie opracowanych planów szkoleniowych w formie samokształcenia oraz szkoleń: zbiorowego i całorocznego.

Szkolenie sztabów oddziałów wojsk inżynieryjnych prowadzono w ramach szkolenia dowódczo-sztabowego w grupie dowódcy ŚOW⁸. Chociaż na ogół kadra jednostek wojsk inżynieryjnych była dobrze wyszkolona, zarzucano jej w sprawozdaniach (zarówno oficerom, jak i podoficerom), że mało wymaga od podopiecznych⁹. Oficerowie słabo znali zagadnienia z zakresu wiedzy ogólnowojskowej, broni masowego rażenia, a także o artylerii raketowej¹⁰. Zdarzały się również przypadki, że dla grupy dowódcy oraz szefa sztabu planowano te same tematy szkoleniowe bez uwzględnienia szczebla dowodzenia szkolącego się oficera.

Z analizy wytycznych do szkolenia wojsk inżynieryjnych z lat sześćdziesiątych wnioskować można, że skupiało się ono na nabywaniu przez pododdziały i oddziały umiejętności działania w ugrupowaniu bojowym (związku taktycznym), a także współdziałania i wykonywania przez nie manewrów, dążeniu do zapewnienia wysokiego tempa forsowania przeszkód wodnych. Ponadto wojska inżynieryjne opłacać musiały techniki maskowania ze szczególnym uwzględnieniem kamuflażu przed środkami radiotechnicznymi¹¹.

Program szkolenia dla wojsk inżynieryjnych we wspomnianym okresie traktowany był nierzadko jako szkolenie techniczne (nauka posługiwania się sprzętem i materiałami saperskimi, kształcenie techniki działania). W większym stopniu zaczęto wykorzystywać zapory inżynieryjne oraz elementy z zakresu pozorowania niszczeń drogowych i przeprowokowych. Szkolenie tego typu przeprowadzano zarówno w sprzyjających, jak i trudnych warunkach atmosferycznych.

Powyższe założenia znalazły się m.in. w wytycznych do szkolenia wojsk inżynieryjnych oraz szkolenia inżynieryjno-saperskiego w rodzajach wojsk na 1962 r. wydanych przez ówczesnego szefa wojsk inżynieryjnych MON – gen. bryg. inż. Jana Szymanowskiego¹².

⁸ Analiza realizacji i przebiegu szkolenia za okres zimowy 1967 w oddziałach inżynieryjnych ŚOW, AWO, sygn. 016412/1/70, t. III/3, s. 12.

⁹ *Ibidem*, s. 15.

¹⁰ Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej przez Komisję Śląskiego Okręgu Wojskowego w 1 Warszawskim Pułku Pontonowym w dniach od 11.07–16.07.1960 r., AWO, sygn. 59–12162/65/76, s. 1.

¹¹ Wytyczne szkolenia wojsk ŚOW na rok 1960, AWO, sygn. 1200–2437/10/15, t. VII, s. 59–60.

¹² *Ibidem*.

Całość procesu szkolenia specjalistycznego prowadzona była zgodnie z terminarzem poszczególnych kursów wykazywanych w sporządzanym każdego roku *Kalendarzowym Planie Szkolenia i Zamierzeń Śląskiego Okręgu Wojskowego*¹³.

Szkolenie oddziałów – oprócz podnoszenia kwalifikacji – w założeniu miało ukazywać również braki, tak aby na kolejnych etapach kształcenia udało się naprawić błędy. Według ocen szkolenia wojsk inżynieryjnych przeprowadzonych w latach sześćdziesiątych XX w. najczęstszymi niedociągnięciami były: słabo opanowane rozkazodawstwo (co wynikało z kiepskiej znajomości przez kadrę oficerską zagadnień taktycznych i taktyczno-inżynieryjnych) oraz niedostateczne przestrzeganie przepisów BHP związanych z zastosowaniem maszyn inżynieryjnych i materiałów wybuchowych. Zbyt mało czasu przeznaczano na prowadzenie szkolenia z zakresu minerstwa i zapór minowych (prowadzono je przeważnie przed dokonaniem inspekcji jednostki lub w trakcie jej trwania), jak również na zagadnienia związane ze znajomością min państw obcych.

Każdego roku dwukrotnie dokonywano analizy procesu wyszkolenia wojsk inżynieryjnych w poszczególnych związkach taktycznych i oddziałach ŚOW. Analiza wyszkolenia uwzględniała okresy: wiosenno-letni oraz jesienno-zimowy, co wiązało się bezpośrednio z systemem poboru do wojska żołnierzy służby zasadniczej (pobór odbywał się głównie w cyklu wiosna – jesień). Analiza wyników wyszkolenia poszczególnych pododdziałów opracowywana była na podstawie wyników doraźnych i planowanych kontroli oraz inspekcji w poszczególnych jednostkach inżynieryjnych ŚOW.

Na podstawie analizy źródeł archiwalnych z badanego okresu można zauważyć, że ocenę procesu wyszkolenia przeprowadzano znacznie bardziej szczegółowo (oprócz cyklicznej analizy każdego roku) w trakcie wprowadzania planów modernizacyjnych w WP lub w czasie zmieniających się doktryn wojskowych, jak np. przy implementacji przewidzianego na dekadę planu modyfikacji WP (*Plan zamierzeń organizacyjnych WP na lata 1956–1960*¹⁴ – w rzeczywistości obejmował on lata 1955–1965). W wyżej wymienionym okresie ogólny poziom wyszkolenia można uznać za zadowalający, obniżał się on nieznacznie w okresach jesienno-zimowych (względem okresów wiosenno-letnich), co było efektem angażowania się kadry oficerskiej w zimową inwentaryzację. W związku z tym większość szkolenia spoczywała na dowódcach drużyn (podoficerach) służby zasadniczej, a ci z kolei nie zawsze byli w stanie sprostać stawianym im zadaniom.

¹³ Szkolenie i doskonalenie kadry (oficerów i podoficerów) i sztabu Pułku, AWO, sygn. 015904/8/69, t. X/1, s. 91.

¹⁴ J. Kajetanowicz, *Polskie wojska lądowe. Skład bojowy, struktury organizacyjne i uzbrojenie*, Toruń 2005, s. 271 oraz J. Babula, *op. cit.*, s. 82.

Najlepsze wyniki osiągnęto w szkoleniu ogniowym, traktowano je priorytetowo, o czym może świadczyć fakt, że program przeznaczony na ten rodzaj szkolenia zrealizowano w 100%¹⁵. Z tego zakresu najslabiej wypadały zagadnienia teorii strzału, rzutu granatem i ocena odległości „na oko”¹⁶. Zdarzało się, że osiągnęto słabsze wyniki w strzelaniu, co było efektem używania przestarzałych typów broni. Jednak, porównując rezultaty z początku 1960 r. do lat wcześniejszych, zanotować można znaczący postęp, bowiem w poprzednich latach były one gorsze średnio o 30–40%¹⁷.

Program szkolenia ogólnowojskowego jednostek inżynieryjnych ŚOW w latach sześćdziesiątych XX w. realizowano praktycznie w całości (w okresie zimowym – zazwyczaj 100%, natomiast w okresie letnim – 91 do 93%), na co wpływał udział niektórych żołnierzy w pracach na rzecz gospodarki narodowej (budowa mostów, akcje przeciwpowodziowe, żniwne i wykopkowe, oczyszczanie terenów z niewypałów itp.), a czas oderwania żołnierza od szkolenia w takich przypadkach wynosił nierzadko od 4 do 6 tygodni.

Poziom szkolenia specjalistycznego w omawianym czasie utrzymywano na zdecydowanie wyższym poziomie niż w przypadku kursu ogólnowojskowego. Wzrosły wymagania kadry względem podwładnych, co z kolei skutkowało podniesieniem poziomu wyszkolenia żołnierzy. Wszystkie jednostki wojsk inżynieryjnych ŚOW otrzymały wyższe oceny niż w latach ubiegłych¹⁸.

Jedyną jednostką, która w latach sześćdziesiątych XX w. znacząco odstawała poziomem wyszkolenia od pozostałych jednostek inżynieryjnych wchodzących w skład ŚOW był 21 bsap. W trakcie kontroli przeprowadzonej w 21 bsap stwierdzono szereg niedociągnięć, które rzutowały na końcową ocenę szkolenia w jednostce.

Na negatywną ocenę wpłynęło słabe przygotowanie kadry oficerskiej z teoretycznych znajomości zagadnień inżynieryjnego zabezpieczenia (na 11 ocenianych oficerów, aż pięciu otrzymało oceny niedostateczne)¹⁹. Ponadto stwierdzono bardzo słabą znajomość wyszkolenia z zakresu zapór minowych i minerstwa. Żołnierze nie potrafili wykonywać podstawowych czynności związanych z ustawianiem pojedynczych min, nie dbano o zasady bezpieczeństwa i maskowania pól minowych. Znaczące braki dotyczyły również zasad niszczenia oraz wysadzania ziemi, a także utrzymania i konserwacji sprzętu²⁰. Ponadto na ocenę niedostateczną oceniono

¹⁵ Analiza wyszkolenia inżynieryjno-saperskiego za 1960 rok w związkach taktycznych i oddziałach ŚOW, AWO, sygn. 011444/49/64, t. XX, s. 9.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, s. 10.

¹⁸ Analiza dyscypliny w jednostkach ŚOW za rok 1961, AWO, sygn. 011500/31/65, t. XX, s. 12.

¹⁹ Notatka pokontrolna 21 batalionu saperów, AWO, sygn. 142–011926/15/65, t. XX, s. 198.

²⁰ *Ibidem*, s. 199.

kompetencje z zakresu taktyki inżynieryjnej (oficerowie), ustawiania mieszanego pola minowego oraz wykonania wykopu MW – średnie uzyskanych ocen obrazuje poniższe zestawienie.

Tabela 1

Cyfrowe zestawienie średnich arytmetycznych ocen uzyskanych przez jednostki inżynieryjne na przestrzeni lat 1960–1962

Nazwa jednostki	Ocena uzyskana w poszczególnych latach			Uwagi
	1960	1961	1962	
1 ppont	3,67	3,96	4,20	
4 psap	4,04	3,76	4,00	
5 bsap 4 DZ	3,62	4,00	4,13	
16 bsap 11 DZ	3,62	3,86	4,15	Inspekcjonowany dwukrotnie
18 bsap 2 DZ	3,26	4,00	4,00	Inspekcjonowany dwukrotnie
21 bsap 10 Dpanc	3,48	3,67	3,78	Inspekcjonowany dwukrotnie
66 bsap 5 DPanc.	3,60	3,43	4,00	
PSWInż. Nr 21	–	–	2,57	
4 Okr.Skl.Sprz.Inż.				
Ogółem	3,62	3,81	3,93	

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Meldunek o stanie szkolenia, dyscypliny i całokształcie spraw gospodarczych i bytowych jednostek inżynieryjnych ŚOW, Archiwum Wojskowe w Oleśnicy, sygn. 013651/34/66, t. XX, s. 177.

Pod koniec dekady lat sześćdziesiątych XX w. poziom wyszkolenia oddziałów utrzymywał się na dobrym poziomie. Wszystkie jednostki inżynieryjne ŚOW uzyskały oceny pozytywne. W szkoleniu specjalistycznym odnotowano systematyczną poprawę wyników, choć w niektórych przypadkach lepszy czas osiągnano kosztem dokładności²¹. Wówczas najwyższą ocenioną jednostką inżynieryjno-saperską

²¹ Materiały do referatu dowódcy ŚOW na odprawę wyszkoleniową, AWO, sygn. 01150032/65, t. XX/2, s. 184–185.

w ŚOW była Podoficerska Szkoła Wojsk Inżynieryjnych oraz 1 ppont i 16 bsap. Najłabszą ocenę otrzymał 21 bsap. Najlepsze wyniki uzyskano ze szkolenia specjalistycznego, najgorzej natomiast wypadło szkolenia ogólnowojskowe²².

Istotnym problemem tego okresu okazał się brak odpowiednio wyszkolonej kadry dowódczej, co było w dużej mierze efektem „odsowietyzowania” armii i odejścia – po 1956 r. – wielu oficerów radzieckich (ich zastępowanie wymagało sporo czasu)²³.

Pomimo dotkliwych braków kadrowych odnotować można systematyczny wzrost szkolenia jednostek poprzez organizację kursów mających na celu podniesienie kwalifikacji kadry osobowej służby zawodowej i zasadniczej. Były to najczęściej kursy: instruktorsko-metodyczne (dla dowódców plutonów, dowódców drużyn i kierowników grup szkolenia politycznego), języków obcych – rosyjskiego i niemieckiego (dla oficerów, podoficerów zawodowych, drużyn chemizowanych, kierowców, którzy posiadali zawodowe prawo jazdy), techniczne (z przeznaczeniem dla zwiadowców wojsk inżynieryjnych).

W szkoleniu specjalistycznym stosowano permanentnie ćwiczenia praktyczne w terenie z wykorzystaniem sprzyjających pór roku. W okresie zimowym była to np. nauka urządzania i utrzymywania punktów przepraw mostowych w warunkach zimowych dla sztabu brygady (wraz z wydziałami planowania, kierowania i dowodzenia poszczególnych pododdziałów); urządzanie i utrzymanie punktów przepraw mostowych z parku pontonowego TPP przez szeroką przeszkodę wodną w czasie spływu kry lodowej²⁴.

Chcąc wpłynąć na podniesienie poziomu szkolenia zasobów osobowych, dowództwo wojsk inżynieryjnych ŚOW przeprowadzało w ciągu roku nieplanowane wewnętrzne kontrole wyszkolenia oddziałów inżynieryjnych. Taki sprawdzian miał miejsce np. w 1964 r. w dniach od 22–29 kwietnia i obejmował 1 ppont, 4 psap, 21 bsap, 66 psap, 4 Okr.Skł.Sprz.Inż.²⁵ Kontroli dokonano w ciężkich warunkach terenowych i o dużym stopniu trudności ćwiczeń. Dwie jednostki: 4 psap oraz 21 bsap otrzymały ocenę niedostateczną, a pozostałe ledwo dostateczną.

Za główną przyczynę takiego stanu rzeczy można by przyjąć 6-tygodniową przerwę w szkoleniu spowodowaną współudziałem wojsk inżynieryjnych w akcji przeciwlodowej. Partycypowały w niej jedynie wyznaczone pododdziały jednostek

²² Meldunek o stanie szkolenia, dyscypliny i całokształcie spraw gospodarczych i bytowych jednostek inżynieryjnych ŚOW, AWO, sygn. 013651/34/66, t. XX, s. 178–179.

²³ Ogółem w 1965 r. w jednostkach inżynieryjnych ŚOW wakaty dotyczyły 111 oficerów (w tym 76 dowódców plutonów) oraz 109 podoficerów zawodowych. *Vide*: Meldunek o stanie szkolenia, dyscypliny i całokształcie spraw gospodarczych i bytowych jednostek inżynieryjnych ŚOW, AWO, sygn. 013651/34/66, t. XX, s. 177–179.

²⁴ Ćwiczenie „Łoś-68”, AWO, sygn. 60–0226/71/11, t. VIII, s. 72.

²⁵ Notatka z kontroli oddziałów inżynieryjnych ŚOW nr pf 1091 z 6 maja 1963 roku, AWO, sygn. 11–013651/34/66, t. XX, s. 38.

inżynieryjnych, zatem ich uczestnictwo nie mogło wpłynąć w sposób decydujący na tak złe oceny. Uzyskanie słabych wyników było efektem niestosowania systemu kompleksowych ćwiczeń taktyczno-specjalnych, prowadzenie ćwiczeń w terenie znanym żołnierzom i po uprzednim przygotowaniu zajęć, braku poligonu wodnego do szkolenia z przepraw i budowy mostów (w 21 bsap), jak również małych wymagań kadry dowódczej.

W związku z tak niskimi ocenami, szef wojsk inżynieryjnych ŚOW nakazał, aby jednostki inżynieryjne odbyły praktyczne szkolenia na poligonach wodnych i placach ćwiczeń. Wszystkie jednostki miały zwrócić szczególną uwagę na praktyczne zabezpieczenie drogowo-mostowe. Wśród obowiązkowych znalazły się zajęcia w systemie kompleksowych ćwiczeń taktyczno-specjalnych, a teren do zadań miał być trudny i nieznany. Ponadto kadra dowódcza miała zwiększyć wymagania względem żołnierzy.

Wykonując powyższy rozkaz, jednostki inżynieryjne ŚOW przystąpiły do szkolenia się w ćwiczeniach praktycznych na poligonach wodnych i placach. Kładziono nacisk na stosowanie rozwiązań nowatorskich, udoskonaleń racjonalizatorskich, co w efekcie posłużyło np. do wypracowania nowych metod w dziedzinach niszczenia i budowy mostów niskowodnych²⁶. Wyjątek stanowił 21 bsap, który ze względu na brak własnego poligonu wodnego – jako jedyny – szkolił się na poligonie w Prędocinie. Pomimo tych trudności plan szkolenia kadry w 21 bsap realizowano zgodnie z wytycznymi dowództwa ŚOW (treningi sztabowe prowadzono dwa razy w miesiącu po 4 godziny). Systematycznie szkolono dowódców drużyn podczas zajęć instruktorsko-metodycznych²⁷. W efekcie tej systematyczności program szkolenia w 21 bsap został przez stan osobowy jednostki opanowany w stopniu zadowalającym. Znaczącą poprawę w stosunku do lat poprzednich odnotowano w zakresie zagadnień z zapór minowych, minerstwa, budowy mostów oraz mechanizacji prac ziemnych²⁸.

W omawianym okresie na jakość przeprowadzanych szkoleń oraz wynik oceny końcowej często miał wpływ sposób wcielania nowego rekruta do zasadniczej służby wojskowej. Przy realizacji szkolenia zimowego (w marcu) zauważono, że wcielanie dwukrotnie danego rocznika (wiosną saperów i pontonierów oraz jesienią specjalistów technicznych) było korzystne – umożliwiło podniesienie sprawności jednostek i osiągnięcie wyższej gotowości bojowej. Zauważono, że błędem jest

²⁶ Wytyczne Dowódcy ŚOW do szkolenia oddziałów w 1963 r, do wykorzystania w szkoleniu wojsk, AWO, sygn. 60–013869/11/66, t. VIII/2, s. 87.

²⁷ Pismo dowódcy 21 bsap, mjr Z. Barszczewskiego nr 0711 z 23 czerwca 1964 r., AWO, sygn. 142–014851/15/67, t. XIX, s. 73.

²⁸ Sprawozdanie z wykonania zamierzeń zimowego okresu szkolenia wg. stanu na dzień 30.04.1965 r., AWO, sygn. 142–015209/16/68, t. XIX, s. 10.

wcielanie do pododdziałów technicznych całych zespołów żołnierzy o jednolitych specjalnościach. Powodowało to trudności w procesie szkolenia, które wynikały z wymieszania roczników i obniżenia poziomu przeszkolenia specjalistów, a także niewystarczającej ilości kadry dowódczej do przeprowadzania zajęć dla wielu roczników i specjalności²⁹.

Było to spostrzeżenie bardzo istotne, tym bardziej, że wojska inżynieryjno-saperskie musiały się zmagać z cyklicznymi trudnościami charakterystycznymi dla tego typu rodzaju jednostek (wyjazdy pododdziałów do akcji przeciwpowodziowych i przeciwlodowych, obciążenie szkolonego oddziału nadmierną służbą wartowniczą). Przekładało się to bezpośrednio na oceny wyszkolenia i sporządzane raporty, w których zwracano uwagę na brak systematyczności w szkoleniu ogniowym, czego efektem były np. słabe wyniki rzutu granatem czy niezadowolające rezultaty osiągnięte na strzelnicach³⁰. Za mało czasu poświęcano na szkolenie z zakresu minierstwa i zapór. Wśród innych istotnych trudności, które wpływały na proces szkolenia znalazły się: zmiany organizacyjne związane z formowaniem i rozwijaniem oddziałów inżynieryjnych ŚOW. Tak było np. w 1967 r. – przy okazji tworzenia 6 Warszawskiego ppont, rozwijaniu 5 bsap, a także dokonywaniu zmian organizacyjnych w 10 bpont wojsk obrony wewnętrznej³¹. Proces szkolenia zakłócał fakt kierowania do jednostek żołnierzy o mocno zróżnicowanym poziomie wyszkolenia oraz przydzielanie żołnierzom różnego rodzaju zadań nieetatowych.

W związku z powyższym podjęto próby zminimalizowania czynników wpływających na zakłócanie procesu szkolenia z wyjątkiem sytuacji nagłych, które wymagały natychmiastowego wykorzystania służby żołnierzy (np. przy likwidacji klęsk żywiołowych). Efektem podjętych działań była poprawa wyszkolenia pododdziałów inżynieryjnych, najbardziej widoczna w wyszkoleniu w 21 bsap, który w latach sześćdziesiątych XX w. osiągał jedne z najgorszych wyników spośród jednostek inżynieryjnych ŚOW. Na początku dekady lat siedemdziesiątych XX w. wcześniejsze wyniki pozostały jedynie niechlubnym wspomnieniem. Szkolenie bojowe w batalionie w 1972 r. zrealizowano w 100%, średnia ocena uzyskana ze szkolenia taktyczno-specjalnego wynosiła 4,50, zadania z zakresu szkolenia inżynieryjno-saperskiego oceniono na oceny: dobrą oraz bardzo dobrą³².

²⁹ Analiza realizacji i przebiegu szkolenia za okres zimowy 1967 w oddziałach inżynieryjnych ŚOW, AWO, sygn. 016412/1/70, t. III/3, s. 2.

³⁰ Wytyczne dowódcy 1 ppont do szkolenia oficerów, podoficerów i pododdziałów za II półrocze 1967 r., AWO, sygn. 016412/1/70/, t. III/3, s. 411.

³¹ Sprawozdanie ze szkolenia w oddziałach inżynieryjnych ŚOW w 1967 r., AWO, sygn. 2958/84/3, t. IV, s. 424–425.

³² Sprawozdanie ze szkolenia pododdziałów 21 batalionu saperów za okres od 1.01.1972–31.07.1972 r., AWO, sygn. 142–02926/75/3, t. VII, s. 154.

W związku ze specyfiką wojsk inżynieryjnych szczególnego wyeksponowania na tym etapie rozważań wymaga kwestia podejścia szefostwa ŚOW do szkoleń specjalistycznych. Odbywały się one w okresie letnim (lipiec–wrzesień) oraz jesienią (październik–grudzień) dla pododdziałów liniowych – 20 dni w miesiącu po siedem godzin dziennie, dla poborowych w czasie trwania okresu unitarnego – 22 dni szkoleniowe po siedem godzin dziennie, dla kompanii transportowych, remontowych i drużyn gospodarczych – po 10–11 godzin tygodniowo³³.

Zadania szkoleniowe obejmowały zagadnienia z zakresu: doskonalenia sztabu pułku, sztabów batalionów i pozostałych oficerów w szybkim i sprawnym opracowywaniu dokumentów bojowych oraz wykonywania różnorodnych zadań inżynieryjnych na ówczesnym polu walki. Ważne okazało się również opanowanie przez pododdziały umiejętności urządzania przepraw mostowych oraz promowych, a nadto budowy mostów niskowodnych i kombinowanych przez średnie przeszkody wodne w różnych warunkach atmosferycznych. Szkolenie pododdziałów służby zasadniczej oraz rezerwy prowadzono pod kątem wyrabiania u podoficerów i szeregowców wysokich walorów bojowych i polityczno-moralnych.

Intensywność szkoleń w poszczególnych jednostkach inżynieryjnych była wysoka i wynosiła od 40–50 szkoleń w ciągu jednego roku szkoleniowego. Doskonalenie oficerów i sztabów w wykonywaniu obowiązków funkcyjnych w zakresie zabezpieczania gotowości bojowej oddziałów oraz wykonywania zadań inżynieryjnego zabezpieczania działań bojowych, odbywało się w okresie zimowym oraz letnim i obejmowało zagadnienia z zakresu osiągnięcia gotowości mobilizacyjnej, bojowej, przegrupowania pododdziału sposobem kombinowanym na dużą odległość, inżynieryjnego zabezpieczenia wprowadzania do bitwy drugiego rzutu operacyjnego armii (z pokonaniem przeszkody wodnej), a także manewry przeprawami w głąb na kolejne przeprawy wodne.

W latach sześćdziesiątych XX w., kiedy do oddziałów wojsk inżynieryjnych zaczęła napływać znacząca ilość nowoczesnego sprzętu, zmieniała się forma szkolenia stanów osobowych jednostek. Dokonywano korekty w programach szkoleń (zmianom ulegała m.in. zarówno taktyka, jak i metody prowadzenia działań).

Nie bez wpływu na plan szkolenia oddziałów miał ich aktywny udział w operacji „Dunaj” w 1968 r. Zaangażowanie wojsk inżynieryjnych ŚOW w działania na terenie Czechosłowacji odbiło się na poziomie ich wyszkolenia w roku następnym. Zadania zapisane w *Dyrektywie Szkoleniowej MON* z dnia 3 grudnia 1968 r.³⁴

³³ Wytyczne szkolenia oficerów, podoficerów i pododdziałów 8 Pułku Pontonowego na II półrocze 1967 r., AWO, sygn. 016412/1/70/, t. III/3, s. 479.

³⁴ Sprawozdanie dotyczące stanu wyszkolenia wojsk na podstawie wyników inspekcji przeprowadzonych w 1969 r., AWO, sygn. 2–2008/72/4, t. IV, s. 84.

wojska inżynieryjne wypełniły w stopniu dostatecznym, uzyskując średnią ocenę 3,14. Poziom szkolenia specjalistycznego i taktycznego obniżył się w porównaniu z 1968 r. o 0,63 punktu procentowego³⁵.

W związku z uzyskaniem obniżonej oceny wdrożono szereg założeń, które miały poprawić stopień wyszkolenia oddziałów inżynieryjnych. Postanowiono m.in. zwiększyć nacisk na doskonalenie w zakresie zabezpieczenia szybkiego pokonywania przeszkód terenowych (dla potrzeb różnych rodzajów wojsk) oraz zasad zakładania i pokonywania zapór inżynieryjnych – w tym min jądrowych³⁶. Ponadto wprowadzono szkolenia specjalistyczne dotyczące rozpoznania i pokonywania systemu zapór inżynieryjnych z minami jądrowymi dla pododdziałów ogólnowojskowych i inżynieryjnych. Czas trwania takiego szkolenia wynosił 72 godziny i realizowany był w ciągu 12 dni dla pododdziałów wojsk inżynieryjnych. Kursy prowadzono zazwyczaj w ośrodkach szkoleniowych ŚOW na terenie 4 ŁBSap. oraz 5 MBSap. Szkolenie jednorazowo obejmowało do dwóch kompanii w jednym ośrodku szkoleniowym³⁷.

Działania podjęte w celu poprawy poziomu wyszkolenia w 1969 r. przyniosły wymierny skutek już w roku następnym. W trakcie kontroli w 1970 r. jednostki inżynieryjno-saperskie ŚOW uzyskały najwyższą ocenę (3,15) spośród trzech inspekcjonowanych okręgów (Pomorski Okręg Wojskowy – 2,56, Warszawski Okręg Wojskowy – 2,83)³⁸. Najlepiej wyszkoloną jednostką saperską ŚOW w tym czasie okazała się 1 Brygada Saperów dowodzona przez ppłk Tadeusza Swarczyńskiego, a jej najlepiej wyszkolonym batalionem był 1 bPont pod dowództwem mjr Henryka Ziętary³⁹.

Warto zauważyć, że w omawianym czasie rok szkoleniowy pokrywał się z rokiem kalendarzowym. Składał się zazwyczaj z czterech okresów szkoleniowych: zimowego (styczeń–kwiecień), wiosennego (kwiecień–czerwiec), letniego (lipiec–wrzesień) oraz jesiennego (październik–grudzień).

W roku szkoleniowym wydzielano jeden miesiąc – okres przygotowawczy do rozpoczęcia nowego roku szkoleniowego, który obejmował: zwolnienie do rezerwy oraz nowy pobór, kursy instruktorsko-metodyczne, przygotowanie bazy

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, s. 92.

³⁷ Program szkolenia specjalistycznego z zakresu rozpoznania i pokonywania systemu zapór inżynieryjnych z minami jądrowymi dla pododdziałów ogólnowojskowych i inżynieryjnych, AWO, sygn. 59–02062/73/9, t. XX, s. 54.

³⁸ Materiały robocze przygotowane na konferencję sprawozdawczo-wyborczą PZPR w ŚOW w dniach 19–20.03.1971 r., AWO, sygn. 2–2458/74/16, t. IV, s. 74.

³⁹ Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynieryjnych ŚOW za 1974 r., AWO, sygn. 11–2958/84/61, t. XVI, s. 175.

szkoleniowej, wykonanie niezbędnych prac gospodarczych w jednostce. Ogółem do września w danym roku szkoleniowym przypadało 1386 godzin szkoleniowych uwzględniających następujące działy: szkolenie polityczne (390 godzin), szkolenie ogólnowojskowe (207 godzin), szkolenie specjalne (600 godzin), inne przedsięwzięcia (189 godzin). W sumie – włączając miesiące listopad i grudzień – na szkolenie przeznaczano 1694 godziny (bez października)⁴⁰.

Planowanie i organizacja szkolenia kadry zawodowej nie budziła większych zastrzeżeń i przebiegała zgodnie z wytycznymi sztabu ŚOW. Frekwencja na zajęciach zbiorowych na ogół była zadowalająca i wynosiła 80%. Biorąc pod uwagę ówczesną sytuację geopolityczną, uzależnienie od ZSRR i przynależność Polski do Układu Warszawskiego, w szkoleniu kadry dowódczej kładziono silny nacisk na znajomość nauki języka rosyjskiego⁴¹.

W pierwszej dekadzie lat siedemdziesiątych XX w. w szkoleniach stanów osobowych szczególny nacisk kładziono na organizowanie następujących pododdziałów: rozpoznawczych wojsk inżynieryjnych, minersko-zaporowych, a także tych, których zadaniem było wydobywanie i uzdatnianie wody. Skupiano się też na umiejętności zabezpieczania inżynieryjnego i przegrupowywania wojsk na duże odległości, wprowadzania do walki drugich rzutów taktycznych wojsk oraz pokonywania zapór inżynieryjnych z użyciem min jądrowych⁴².

Warto zaznaczyć, że w 1970 r. rozpoczął działalność Centralny Ośrodek Szkolenia Ogólnowojskowego w Rembertowie. Szkolono w nim około 1300 oficerów rocznie, nie licząc tych, którzy edukowali się równolegle na kursach w akademiach wojskowych w kraju i zagranicą⁴³. W opisywanym wyżej okresie stan wyszkolenia

⁴⁰ Wytyczne do szkolenia oficerów, podoficerów i pododdziałów na rok szkoleniowy 1968, AWO, sygn. 016412/2/70/T 3/IV, s. 90–91.

⁴¹ Nauczaniem języka rosyjskiego objęto 36 oficerów ŚOW (jęz. rosyjski – kurs I stopnia, 15 oficerów, jęz. rosyjski – kurs II stopnia, 21 oficerów), a języka niemieckiego – dodatkowych 25 oficerów. Zdając sobie sprawę z zalet posługiwania się językiem obcym, w 1962 r. wydano Rozporządzenie Szefa Sztabu ŚOW, Nr Pf.237/ŚOW z dnia 3 XI 1962 r. w sprawie nauczania języków obcych. *Vide*: Zarządzenie Szefa Sztabu ŚOW Nr Pf.237/ŚOW z dnia 3.11.62 r. w sprawie nauczania języków obcych, AWO, sygn. 59–012164/12/65, t. IX/1, s. 2.

⁴² Umiejętność pokonywania zapór z min jądrowych wiązała się z pasem umocnień wybudowanym z inicjatywy niemieckiego generała Heinricha Trettnera (tzw. „linia Trettnera”) na granicy ówczesnych państw niemieckich RFN i NRD. Pas z minami liczył 650 km długości i do 100 km szerokości, był wybudowany na głównych kierunkach spodziewanego ataku ze strony istniejącego wówczas Układu Warszawskiego. Szerzej o tym: B. Thoß, *Atom-Minen*, „Der Spiegel” 1985, Nr. 3, s. 28–32; J. Rybak, *Groźneminy Trettnera*, „Polityka” 2010, nr 24(2760), s. 68–69.

⁴³ Analiza i ocena procesu szkolenia we wszystkich kursach doskonalenia, przeszkolenia i przekwalifikowania oficerów, AWO, sygn. 2–3892/78/9, t. IV/75, s. 120.

kadry zawodowej znacząco się poprawił. Z analizy źródłowej protokołów kontroli przeprowadzanych w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych XX w. wynikało, że ćwiczenia sztabowe (przeprowadzane na mapach) wykazywały przygotowanie sztabów: brygady, batalionów oraz pułków: pontonowych i drogowo-mostowych w stopniu zadowalającym do ewentualnych działań zbrojnych. Zadania szkoleniowe realizowano zazwyczaj na poziomie 80–85%, a brak przeprowadzenia całości wynikał z konieczności angażowania żołnierzy w prace na rzecz gospodarki.

W ujęciu ogólnym pod koniec dekady lat siedemdziesiątych XX w. kadra zawodowa jednostek inżynieryjnych ŚOW była dobrze przygotowana do dowodzenia jednostkami na ówczesnym polu walki. Dobre efekty szkoleniowe dawała organizacja letnich i zimowych obozów szkoleniowych, dlatego też system ten kontynuowano w latach następnych. Przed rozpoczęciem wszystkich ćwiczeń z wojskami – wraz ze sztabami jednostek inżynieryjnych – wprowadzono sprawdziany dopuszczeniowe, przygotowujące do ćwiczeń. Średnio w każdym półroczu przeprowadzano około 32 treningów, ćwiczeń i szkoleń dla kadry⁴⁴.

Cyklicznie odbywały się ćwiczenia dowódczo-sztabowe, których w latach 1976–1980 przeprowadzono łącznie 56⁴⁵. Oprócz nabywania doświadczenia w dowodzeniu wybranymi komponentami na wypadek działań wojennych ćwiczenia takie ukazywały również braki, które wymagały korekty. Podstawowy problem, z którym musiało się mierzyć ówczesne szefostwo wojsk inżynieryjnych ŚOW, dotyczył – przede wszystkim – złej oceny terenu przez niektórych dowódców, braku szybkiego wypracowywania decyzji oraz zwięzłego jej meldowania i sporządzania dokumentacji⁴⁶. Ponadto, braki w wyszkoleniu części żołnierzy były spowodowane słabym przygotowaniem do szkolenia dowódców drużyn ze szkół podoficerskich i to zarówno pod względem metodycznym, jak i praktycznym. Zdarzało się, że podoficerowie nie potrafili prowadzić zajęć bez nadzoru⁴⁷. Dodatkowo na braki w wyszkoleniu wpływało częste angażowanie żołnierzy do wykonywania prac gospodarczych i porządkowych.

Zapoczątkowane w 1975 r. dążenie, aby 80% kadry dowódczo-instruktorskiej stanowili specjaliści z potwierdzoną klasą specjalności przynosiło coraz bardziej widoczne pozytywne efekty szkoleniowe, co obrazuje zestawienie w tabeli 2.

⁴⁴ Meldunek szefa wojsk inżynieryjnych ŚOW na podsumowanie półrocznego okresu szkolenia w 1979 r., AWO, sygn. 2959/84/69, t. LIX/79, s. 44.

⁴⁵ Wyciąg z materiału szefa wojsk inżynieryjnych MON dotyczących podsumowania działalności wojsk inżynieryjnych w latach 1976–1980, AWO, sygn. 11–2959/84/93, t. LV/80, s. 181.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 183.

⁴⁷ Sprawozdanie ze szkolenia bojowego 16 batalionu saperów za okres od 1.01 do 30.06. 1980 r., AWO, sygn. 161–3372/1985/1, t. VIII, s. 6.

Szczegółowe zestawienie specjalistów klasowych w jednostkach inżynieryjnych ŚOW na początku 1975 r.

Nazwa jednostki	% specjalistów klasowych w jednostce (ogółem)	% specjalistów klasowych kadry oficerskiej
1 BSap.	59	82
4 BSap.	51	76
6 ppont	67	93
10 bpont	56	54
18 bsap 2 DZ	71	84
5 bsap 4 DZ	64	81
66 bsap 5 DPanc.	44	50
21 bsap 10 DPanc.	50	63
16 bsap 11 DPanc.	61	58

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynieryjnych ŚOW za 1975 r., Archiwum Wojskowe w Oleśnicy, sygn. 2959/84/4, t. LV/75, s. 77.

Nastąpiło też wyraźne polepszenie realizacji zadań – nie tylko dotyczących inżynieryjno-saperskiego zabezpieczenia działań, a również tych w codziennej praktyce szkoleniowej. Postęp ten miał charakter zróżnicowany – znacznie lepsze wyniki dotyczą brygad saperów i pułków pontonowych, słabsze zaś batalionów i kompanii saperów⁴⁸. Większą uwagę zwrócono na inżynieryjne zabezpieczenie przełamania silnie umocnionej obrony nieprzyjaciela. Do wykonywania przejść częściej – i na szerszą skalę – zaczęto wykorzystywać ŁWD oraz trały przeciwminowe⁴⁹.

Na podstawie analizy protokołów kontroli jednostek z przeprowadzonych ówczesnych ćwiczeń dowódczych i praktyki z wojskami można stwierdzić, że wyszkolenie jednostek inżynieryjnych ŚOW w latach siedemdziesiątych XX w. sytuowało się na poziomie dobrym (poziom wyszkolenia sztabów za okres 1971–1978 przedstawiono w tabeli 3).

⁴⁸ Sprawozdanie z działalności kontrolnej w siłach zbrojnych PRL za rok 1977, AWO, sygn. 2–309/80/98, t. XLIII/77, s. 22.

⁴⁹ Sprawozdanie z działalności kontrolnej w siłach zbrojnych za 1976 r., AWO, sygn. 2–02/79/78, t. XLII/76, s. 388.

Tabela 3

Poziom wyszkolenia jednostek inżynierskich ŚOW w latach 1971–1978

Nazwa jednostki	Oceny w latach							
	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Szefostwo wojsk inżynierskich	4,00	4,00	4,00	4,00	4,08	4,00	4,05	4,00
1 BSap.	3,00	3,68	3,77	3,94	3,88	3,91	4,02	3,85
4 BSap.	4,06	4,08	4,06	3,84	3,78	3,71	3,68	3,74
6 pont.	4,00	3,65	4,00	3,80	3,85	4,11	3,90	3,92
Średnia za jednostki operacyjne	3,81	3,88	3,95	3,89	3,89	3,93	3,91	3,88
10 bpont.	4,00	4,00	4,05	4,00	3,62	3,80	–	–

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji archiwalnej⁵⁰.

Podobnie sytuacja wyglądała przy ocenie wyszkolenia taktycznego oraz taktyczno-specjalnego. Pozostałe elementy podlegające ocenie wyszkolenia nie zyskały tak dobrych not. Dotyczyło to w szczególności poziomu wyszkolenia z zakresu strzeleckiego, przeciwlotniczego, ogólnowojskowego oraz chemicznego. Choć w tym ostatnim przypadku ocena uzyskana przez 4 BSap. odbiegała znacząco od oceny pozostałych jednostek i wynosiła 4,07. Najniższą średnią ocen jednostki inżynierskie ŚOW otrzymały z elementów strzeleckiego i przeciwlotniczego, odpowiednio 3,66 oraz 3,67.

⁵⁰ Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynierskich ŚOW za 1975 r., AWO, sygn. 2959/84/4, t. LV/75, s. 59; Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynierskich ŚOW za 1975 r., *ibidem*, sygn. 2959/84/19, t. LV/76, s. 146; Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynierskich ŚOW za 1973 r., *ibidem*, sygn. 2958/84/58, t. XVI, s. 235; Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynierskich ŚOW za 1977 r., *ibidem*, sygn. 2959/84/35, t. LV/77, s. 108; Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynierskich ŚOW za 1978 r., *ibidem*, sygn. 2959/84/55, t. LV/78, s. 163.

Systematycznie wzrastał też poziom ukompletowania kadry – w szczególności dowódców plutonów, w 1979 r. wynosił już 70% (w 1977 i 1978 r. było to odpowiednio 56,8% i 65%)⁵¹. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. nastąpiło wyraźne zintensyfikowanie ćwiczeń. W sumie w omawianym okresie pododdziały inżynieryjne brały udział w 35 obozach i zgrupowaniach szkoleniowych oraz 36 ćwiczeniach taktycznych⁵².

Zainicjowana na początku lat siedemdziesiątych intensyfikacja oraz modyfikacja procesu szkolenia oddziałów skutkowała dalszym postępowaniem w opanowaniu zagadnień minersko-zaporowych, fortyfikacyjnych, maskowniczych, w zabezpieczeniu drogowym, jak również w urządzaniu przepraw przez przeszkody wodne. Wojska inżynieryjne ŚOW dwukrotnie zwiększyły możliwości przeprowadzenia w sprzęcie i czterokrotnie w czasie⁵³. Wyposażenie jednostek w mosty BLG, trały KMT-4 i KMT-5 oraz urządzenia spycharkowe zwiększyły ich ruchliwość w zakresie pokonywania zapór inżynieryjnych i przeszkód terenowych.

Niemniej jednak zagadnienia, takie jak sposoby organizacji i zabezpieczenia torowania wojsk w warunkach pokonywania rozległych zniszczeń i zapór wymagały dalszego szkolenia i poprawy⁵⁴. W omawianym czasie szkolenie wojsk inżynieryjnych dotyczyło sztabu i wojsk oraz weryfikacji poziomu gotowości bojowej. Program obejmował: szkolenie operacyjne (ćwiczenia dowódczo-sztabowe, treningi sztabowe, ćwiczenia grupowe), szkolenie bojowe (podzielone na szkolenie taktyczne i taktyczno-specjalne w oparciu o ówczesny program szkoleniowy, instrukcje i wytyczne przełożonych), szkolenie strzeleckie (dzienne i nocne niezależnie od warunków pogodowych), szkolenie przeciwlotnicze (szkolenie programowe oraz treningi w formie zajmowania stanowisk ogniowych i strzelania do celów), szkolenie chemiczne (treningi z zakresu posługiwania się sprzętem chemicznym, ćwiczenia z długotrwałym przebywaniem w maskach przeciwgazowych), szkolenie inżynieryjno-saperskie (szkolenie z zapór inżynieryjnych, zespołowe zakładanie i pokonywanie zapór minowych, szkolenie z przepraw, fortyfikacji i maskowania, zabezpieczenia drogowego oraz z budowy mostów), szkolenie techniczne (budowa i eksploatacja pojazdów, opanowanie prowadzenia wozów bojowych, maszyn

⁵¹ Meldunek szefa wojsk inżynieryjnych ŚOW dotyczący całokształtu działalności w 1979 r., AWO, sygn. 11–2959/84/69, t. LII/79, s. 183.

⁵² Sprawozdanie z wyszkolenia operacyjno-taktycznego i bojowego wojsk za okres 1981–1982, AWO, sygn. 11–4573/1/88, t. LII/82, s. 22.

⁵³ Meldunek zastępców Dowódcy ŚOW przedstawiony Ministrowi Obrony Narodowej gen. armii Wojciechowi Jaruzelskiemu w dniu 14.11.1975 r. w czasie przekazania obowiązków dowódcy ŚOW przez gen. broni Józefa Kamińskiego, gen. dywizji Henrykowi Rapacewiczowi, AWO, sygn. 2–3892/78/76, t. XLII/75, s. 117.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 118.

inżynieryjnych), szkolenie ogólnowojskowe (musztra, szkolenie z regulaminów wewnętrznych, obowiązki pełnienia warty), szkolenie z wychowania fizycznego i sportu, organizacja kierowania i pomocy w zakresie podnoszenia jakości szkolenia sztabów i wojsk⁵⁵.

Podnoszenie kwalifikacji w drugiej połowie lat siedemdziesiątych było zgodne z kierunkami szkolenia wojsk inżynieryjnych na lata 1976–1980 zawartymi w dyrektywach MON i dotyczyło zapewnienia wysokiego poziomu przygotowania wojsk inżynieryjnych ŚOW – w celu zabezpieczenia działań bojowych w zakresie przegrupowania, forsowania przeszkód wodnych, torowania dróg oraz zapór inżynieryjnych i jądrowych, a także zabezpieczenia w wodę. Ponadto, szkolenie miało dotyczyć problematyki wykorzystania śmigłowców do minowania manewrowego i wykonywania węzłów zniszczeń, pokonywania kanałów, ochrony przepraw przed pływającymi minami i napalmem, a także wypracowania konstrukcji schronów przy z wykorzystaniem kontenerów i pokonywaniu pól minowych typu „Pandora”⁵⁶.

Z analizy dokumentów kontroli szkolenia za wspomniany wyżej okres wynika, że najlepsze efekty uzyskały jednostki w urządzaniu przepraw i forsowaniu przeszkód wodnych. Podniesieniu uległ poziom wyszkolenia w zakresie pokonywania przeszkód terenowych (z wykorzystaniem mostów towarzyszących) oraz zabezpieczenia drogowego. Z kolei w ocenie postępu opanowania umiejętności technicznego rozpoznania inżynieryjnego do wykonywania zadań specjalistycznych uzyskano wyniki nie do końca zadowalające. Pogorszeniu uległy także umiejętności z zakresu ustawiania przeciwpancernych pól minowych sposobem manewrowym przy użyciu ustawiaczy min PMR-3. Na dobrym poziomie z kolei sytuowało się wyszkolenie strzeleckie – pomimo występujących braków w systematyczności⁵⁷.

Na poziomie dobrym oceniono również szkolenie ogólnowojskowe, a także znajomość i przestrzeganie przez kadre i żołnierzy służby zasadniczej obowiązujących wówczas regulaminów. Do najczęściej spotykanych niedociągnięć w tym zakresie należały: nie zawsze właściwe oddziaływanie oficerów na prawidłowe funkcjonowanie oddziałów, niesumienne pełnienie obowiązków przez podoficerów dyżurnych, a także nieprzykładanie się żołnierzy służby zasadniczej w zakresie oddawania honorów i ubioru⁵⁸.

⁵⁵ Sprawozdanie ze szkolenia wojsk 66 Batalionu Saperów za okres 1.01–30.06.1977 r., AWO, sygn. 122–0452/80/15, t. II, s. 4–11.

⁵⁶ Plan doskonalenia szkolenia inżynieryjnego wojsk ŚOW w świetle realizacji zadań dyrektywnych MON w latach 1976–1980, AWO, sygn. 11–2959/84/35, t. LV/77, s. 30.

⁵⁷ Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynieryjnych ŚOW za 1977 r., AWO, sygn. 11–2959/84/35, t. LV/77, s. 120.

⁵⁸ Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynieryjnych ŚOW za 1978 r., AWO, sygn. 2959/84/55, t. LV/78, s. 177.

Znaczną część szkolenia oddziałów przeprowadzano na obiektach jednostek. Stanowiły one tzw. przykoszarową bazę szkolenia inżynieryjnego i inżynieryjno-saperskiego i składały się z obiektów do szkolenia terenowego oraz teoretycznego. W skład bazy szkolenia teoretycznego wchodziły sale wykładowe z odpowiednim wyposażeniem poglądowym (w zależności od tematyki szkolenia). Do sal takich zaliczały się np. sale z minerstwa i zapór, sale z budowy i eksploatacji maszyn inżynieryjnych, sale dla zwiadowców, sale do przepraw, dróg i mostów⁵⁹. Najlepszą bazę szkoleniową posiadała 1 BSap., w dobrym stanie bazy znajdowały się w 5 bsap, 21 bsap, 14 bsap oraz 10 bpont. W najgorszym stanie baza znajdowała się na terenie 4 BSap. i 2 bsap, co było efektem zaprzestania dbania o obiekty przez dowództwo tychże jednostek⁶⁰.

Istotną i miarodajną oceną poziomu wyszkolenia poszczególnych jednostek były ćwiczenia taktyczne z udziałem okręgowych jednostek inżynieryjnych⁶¹. W sumie w latach 1976–1980 żołnierze brali udział aż w trzynastu takich ćwiczeniach (tabela 4).

Tabela 4

Zestawienie ćwiczeń taktycznych z udziałem okręgowych jednostek inżynieryjnych

Rok	Kryptonim ćwiczenia	Uczestniczące oddziały jednostek inżynieryjnych	Ocena końcowa
1	2	3	4
1976	„Łoś-76”	6 ppont	4,33
	„Żbik-76”	4 BSap.	3,94
	„Lis-76”	6 ppont	3,98
	„Wilk-76”	4 BSap.	3,92
1977	„Luty-77”	1 BSap. 4 BSap. 6 ppont 45 bdp.	Ocena łączna dla oddziałów: 4,00

⁵⁹ Protokół z kontroli specjalistycznej bazy szkoleniowej wojsk inżynieryjnych, przeprowadzonej w jednostkach ŚOW przez komisję szefostwa wojsk inżynieryjnych ŚOW, AWO, sygn. 11–5260/4/89, t. LV/83, s. 2–8.

⁶⁰ Omówienie działalności operacyjno-szkoleniowej wojsk inżynieryjnych ŚOW w 1982 r., AWO, sygn. 11–5260/4/89, t. LV/83, s. 410.

⁶¹ Meldunek rozliczeniowy szefa wojsk ŚOW za realizację zadań w latach 1976–1980, AWO, sygn. 11–2959/84/90, t. LII/80, s. 178–179.

1	2	3	4
1977	„Renifer-77”	6 ppont 4 BSap.	3,54
	„Ocelot-77”	1 BSap.	3,67
1978	„Szop-78”	1 BSap. 6 ppont	3,87 3,92
	„Jaguar-78”	4 BSap.	3,86
1979	„Ryś-79”	1 BSap.	3,99
		4 BSap.	3,97
		6 ppont	3,92
	„Gepard-79”	4 BSap.	3,97
	„Wilk-79”	6 ppont	4,00
1980	„Zima-80”	6 ppont	3,98
		45 bdp.	3,96

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynieryjnych ŚOW za 1980 r., Archiwum Wojskowe w Oleśnicy, sygn. 11-2959/84/90, t. LV/80.

Najważniejszymi z wymienionych powyżej okazały się ćwiczenia pod kryptonimem „Luty-77” – ćwiczone zgrywanie systemu zabezpieczenia inżynieryjnego na szczeblu armii z praktycznym wykonywaniem zadań. Główne zadanie przypa-
dło uczestniczącemu w ćwiczeniach (w pełnej obsadzie czasu „W”) 6 ppont, który otrzymał rozkaz pokonania przeszkód wodnych na dużej głębokości na rzekach Odra oraz Warta w pasie Nowa Sól–Krosno Odrzańskie–Szczecin⁶².

W latach 1980–1981 zadania wynikające z programu i planu szkolenia oddzia-
ły wojsk inżynieryjnych wykonały w 71–92% (1 BSap. – 92%, 4 BSap. – 91%,
6 ppont – 71%, 10 bdpont – 75%, a dywizyjne bsap – 82–100%), frekwencja na
zajęciach szkoleniowych kształtowała się w granicach 72–98%⁶³.

Wypracowaną we wcześniejszym okresie formę szkolenia kontynuowano w ko-
lejnych latach. Dotyczyła ona również okresu intensywnej zmian polityczno-
społecznych, z uwzględnieniem w 1981 r. stanu wojennego włącznie.

⁶² Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynieryjnych ŚOW za 1980 r., AWO, sygn. 11–2959/
84/90, t. LV/80, s. 19.

⁶³ *Ibidem*.

Okres stanu wojennego (1981–1983) nie zwalniał pododdziałów wojskowych od obowiązku ćwiczeń i szkolenia. Przeprowadzano w tym czasie również systematyczne kontrole jednostek. Szczególnie intensywnie sprawdzano stan wyposażenia umożliwiającego poruszanie się oddziałów inżynieryjnych na obszarach wodnych (rzeki, jeziora, zalewy) będących w znacznym stopniu zalodzenia. W trakcie trwania stanu wojennego w Polsce szefostwo wojsk inżynieryjnych przeprowadzało corocznie średnio sześć–siedem różnego rodzaju kontroli w oddziałach wojsk inżynieryjnych⁶⁴.

Z powodzeniem stosowano w latach osiemdziesiątych XX w. wprowadzone w poprzedniej dekadzie systematyczne szkolenie w systemie obozowym (zimowym) na poligonach ŚOW. Szkolenie obejmowało w 100% kadrę oraz żołnierzy służby zasadniczej. Prowadzono je w wymiarze 10 godzin dziennie (z uwzględnieniem tematyki ideowo-politycznej, ogólnowojskowej, minerskiej, zapór inżynieryjnych i fortyfikacyjnych).

Ze względu na okres zimowy i sprzyjające warunki pogodowe wszyscy żołnierze biorący udział w zajęciach byli szkoleni do zakładania i wysadzania ładunków MW w celu wykonania kanału w pokrywie lodowej na przeszkodzie wodnej dla urządzania przepraw⁶⁵. Nieustannie podnoszono kwalifikacje i poziom wyszkolenia oddziałów na ćwiczeniach poligonowych.

W czasie trwania ćwiczeń poligonowych jednostki szkoliły się zgodnie z harmonogramem szkolenia sporządzonym dla poszczególnych miesięcy. W trakcie poligonu przyjęto 10-godzinny dzień pracy. Pododdziały brały udział w szkoleniu w pełnym składzie etatowym, co umożliwiało maksymalną realizację zadań z poszczególnych przedmiotów i tematów kursu. Przedmioty ogólnowojskowe i specjalistyczne, których realizacja była możliwa na bazie szkolenia inżynieryjno-saperskiego, realizowano w rejonie stałej dyslokacji oddziału.

W miesiącach, w których nie było szkolenia poligonowego, organizowano dwu- i trzydniowe ćwiczenia zintegrowane na placach szkoleniowych – w zależności od typu pododdziału. Był to rodzaj szkolenia zespołowego, zgrywającego i przygotowującego pododdziały do zadań zabezpieczenia inżynieryjnego. W trakcie roku szkoleniowego jednostki inżynieryjne przebywały dwa razy na zgrupowaniach szkoleniowych. W okresie zimowym i letnim na OC Morsko szkoliły się ksap., kid., ktch., pldow., oraz na OC Biała lub OC Czarnowo szkoliły się pododdziały kpont., kdp. Poza tym dwa razy w roku odbywał swoje ćwiczenia zgrywające (z Oddziałami Zapatrzenia i Oddziałami Przeciwpancernymi) pluton minerów na OC Przejesław

⁶⁴ *Ibidem*, s. 185.

⁶⁵ Plan szkolenia 1 ksap. na okres od 22 do 30.01.1979 r., AWO, sygn. 60–1658/82/7, t. XXI, s. 14.

lub OC Trzebień⁶⁶. Z kolei pluton dowodzenia szkolił się na ćwiczeniach poligonowych w Ośrodku Szkolenia Poligonowego Wojsk Lądowych w Wędrzynie. Poza tym pluton zabezpieczenia przepraw kompanii technicznej w każdym roku brał udział w zabezpieczaniu szkolenia nawodnego innych rodzajów wojsk na OC Biała. Oprócz tego kpont. kdp., ksap. brały udział w pozoracji ognia nieprzyjaciela. W czasie trwania obozu pozoracja ognia nie była obejmowana planem szkolenia pododdziałów. Mogła odbywać się jedynie na podstawie telefonogramów wyższych przełożonych⁶⁷. Najbardziej obciążonym pod tym względem pododdziałem okazuje się kompania saperów, która przez udział w ćwiczeniach miała nierzadko zdezorganizowany normalny tok szkolenia.

W trakcie roku szkoleniowego każdy pododdział batalionu odbywał dwa ćwiczenia taktyczne na koniec szkolenia poligonowego. Trwały dwa dni w trybie dzieńno-nocnym. Ćwiczenia tego rodzaju miały na celu sprawdzenie gotowości poszczególnych pododdziałów do wykonywania zadań zabezpieczenia inżynieryjnego działań o różnej porze dnia. Niektórej tematyki szkoleń nie udawało się zrealizować (dotyczyło to głównie przepraw i minerstwa) z dwóch powodów. Z jednej strony – brakowało odpowiednich warunków pogodowych (np. brak lodu), a z drugiej – środków materiałowych (np. brak odpowiedniej ilości min przeciwpiechotnych PMD-6 czy kostek dymnych: 75 g, 200 g, 400 g)⁶⁸. Do końca lat osiemdziesiątych baza szkoleniowa zabezpieczała w całości prowadzenie szkolenia specjalistycznego dla wszystkich pododdziałów. Dany rok szkoleniowy obejmował ponadto tzw. szkolenie doświadczalne, które prowadzono w oparciu o wcześniej przygotowaną przez kadrę dowódczą tematykę – z uwzględnieniem zadań z zakresu np. sposobu zbliżania się do szerokich przeszkód wodnych w warunkach aktywnego działania nieprzyjaciela, metod pośpiesznego rozpoznawania przeszkód wodnych, a także sposobów prowadzenia walki o opanowanie przeszkody wodnej⁶⁹.

Oprócz wymienianych powyższych form szkolenia prowadzono tzw. szkolenie zintegrowane. Organizowano je dwa razy w miesiącu, jednocześnie szkolono pododdziały pod kierownictwem dowództwa brygady lub batalionu z udziałem szefów służb. Za organizację odpowiadał dowódca jednostki, który określał tematykę kursu, jak również wyznaczał obiekty do działań. Jeden z najlepszych ośrodków szkoleniowych znajdował się w Pępicach koło Brzegu. Baza ta stanowiła ośrodek szkolenia specjalistycznego pododdziałów wojsk inżynieryjnych. Na obszarze

⁶⁶ Ocena i wnioski ze szkolenia inżynieryjno-saperskiego rodzajów wojsk oraz szkolenia pododdziałów i oddziałów wojsk inżynieryjnych, AWO, sygn. 97-5047/88/3, t. IX, s. 1.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 3.

⁶⁹ Wnioski z zadań i ćwiczeń doświadczalnych, AWO, sygn. 01306/72/7, t. XXVI, s. 104-105.

blisko 300 ha szkoliły się głównie pododdziały 1 BSap. w zakresie minerstwa, zapór inżynieryjnych, maskowania i fortyfikacji.

W latach dziewięćdziesiątych, kiedy polska gospodarka przechodziła zawirowania (w efekcie których wzrastało bezrobocie i niezadowolenie społeczne) trwająca 18 miesięcy zasadnicza służba wojskowa⁷⁰ oferowała żołnierzowi drugi zawód i dodatkowe uprawnienia, które ułatwiały funkcjonowanie na cywilnym rynku pracy po odbyciu służby. Kwestia ta dotyczyła w szczególności żołnierzy wysłanych z oddziałów inżynieryjnych na kursy młodszego specjalisty do Ośrodka Szkolenia Specjalistów Wojsk Inżynieryjnych w Elku⁷¹. Całość szkolenia wieńczył egzamin, po którym żołnierz uzyskiwał tytuł młodszego specjalisty.

Po zakończeniu egzaminu wojskowego chętni przystępowali na terenie ośrodka do egzaminów przed Cywilną Komisją Egzaminacyjno-Kwalifikacyjną Maszynistów Ciężkich Maszyn Budowlanych i Drogowych, a zdając egzamin cywilny zdobywali jednocześnie uprawnienia do wykonywania nowego zawodu. Jednym z najbardziej istotnych elementów podnoszenia kwalifikacji w wojskach inżynieryjnych w ówczesnym czasie było szkolenie w ramach kompanii, na co wpływało występowanie znaczącej różnorodności rodzajów i szczebla podporządkowania kampanii inżynieryjnych w WP. Szkolenia takie regulował ówczesny *Program*

⁷⁰ W okresie funkcjonowania ŚOW czas trwania zasadniczej służby wojskowej zmieniał się wraz z modyfikacjami prawa. W pierwszej fazie istnienia ŚOW poborowi do jednostek trafiali na podstawie: Ustawy z 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym, Dz.U. z 1938 r., nr 25, poz. 220 oraz Dekretu z dnia 5 kwietnia 1946 r. o poborze rekruta – Dz.U. z 1946 r., nr 15, poz. 107. Według powyższych ustaw służbie zasadniczej podlegali poborowi, którzy ukończyli 21 rok życia. W okresie zwiększonej militaryzacji kraju Sejm znowelizował ówczesne prawo i uchwalił 4 II 1950 r. Ustawę o powszechnym obowiązku wojskowym – Dz.U. z 1950 r., nr 6, poz. 46. Nowe prawo zmieniło ponadto wiek poborowego z 21 lat na 20. W okresie zmniejszania liczebności WP Sejm przyjął 6 VI 1958 r. nową Ustawę o służbie wojskowej szeregowców i podoficerów Sił Zbrojnych, Dz.U. z 1958 r., nr 36, poz. 164. Innymi istotnymi aktami prawnymi regulującymi powszechny obowiązek służby wojskowej były m.in.: Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 1967 r., nr 44, poz. 220; Ustawa z dnia 28 czerwca 1979 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz.U. z 1979 r., nr 15, poz. 97; Ustawa z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. z 2009 r., nr 22, poz. 120.

⁷¹ Kurs młodszego specjalisty obejmował m.in. obsługę: spycharki gąsienicowej szybkobieżnej, spycharko-koparki, koparki jednoczerpakowej i wieloczerpakowej, równiarki itp. Szkolenie żołnierza w Ośrodku Szkolenia Specjalistów Wojsk Inżynieryjnych trwało trzy miesiące i było podzielone na dwie części: szkolenie podstawowe (ogólnowojskowe i ogólnobojo-we trwające 32 dni) oraz szkolenie zasadnicze (trwało 21 dni po siedem godzin dziennie, dwie godziny szkolenia popołudniowego). Więcej na ten temat: Z. Stoła, K. Łapiński, *Nowatorskie i oszczędne szkolenie*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 1996, nr 4, s. 61.

szkolenia pododdziałów liniowych wojsk inżynieryjnych, uwzględniający 12 różnego rodzaju kompanii wchodzących w skład w wojsk inżynieryjnych⁷².

Zgodnie z przyjętą w 1996 r. *Doktryną szkoleniową Sił Zbrojnych RP – 2010* zmienił się model szkolenia żołnierzy służby zasadniczej. Mając na uwadze skrócenie okresu służby zasadniczej z 18 do 12 miesięcy, wyszkolenie specjalistów wojsk inżynieryjnych stawało się coraz trudniejsze. Żołnierze po odbyciu okresu unitarnego byli przydzielani do poszczególnych pododdziałów, a następnie pododdziały te dzielono na grupy szkoleniowe (z reguły trzy: grupa ogólnosaperska, którą tworzył pluton dowodzenia, kompania saperów oraz patrol rozminowania, tzw. grupa techniczna złożona z kompanii technicznej, kompanii drogowo-mostowej oraz kompanii pontonowej i tzw. grupa zabezpieczenia w składzie plutonu remontowego oraz plutonu zabezpieczenia)⁷³.

Realizacja zasadniczej służby wojskowej w wymiarze 12 miesięcy skłoniła MON do opracowania w 1998 r. nowego programu szkolenia pododdziałów wojsk inżynieryjnych. Zgodnie z jego założeniami 12-miesięczny cykl szkoleniowy obejmował trzy okresy: pierwszy trwał cztery miesiące. Składał się z dwóch części: szkolenia podstawowego (cztery tygodnie, 147 jednostek lekcyjnych) – ujednoczonego dla wojsk lądowych (zakończonego przysięgą) oraz szkolenia żołnierza specjalisty (12 tygodni)⁷⁴, oba odbywały się w jednostkach macierzystych lub w ośrodkach szkolenia. Żołnierzy, którzy trafiali do ośrodków szkolenia edukowano według odrębnych programów; w drugim okresie realizowano szkolenie drużyny/plutonu (pięć miesięcy); w trzecim miało miejsce dwumiesięczne szkolenie batalionu.

Ponadto w 12-miesięcznym cyklu szkolenia wydzielano czas na obsługiwanie sprzętu – średnio od 10 do 20 dni roboczych, szczegóły uzgadniał kierownik sekcji wsparcia inżynieryjnego wraz z dowódcą oddziału⁷⁵. W trakcie 12-miesięcznej służby w pododdziałach inżynieryjnych odbywały się również dwukrotnie szkolenia poligonowe: pierwsze w trakcie szkolenia drużyny/plutonu (od 10 do 14 dni szkoleniowych) i drugie w trakcie szkolenia kompanii/batalionu (od 14 do 20 dni szkoleniowych)⁷⁶.

Skrócenie trwania zasadniczej służby wojskowej do 12 miesięcy wymusiło ponadto na Szefie Wojsk Inżynieryjnych wprowadzenie w połowie 1998 r. nowych wytycznych, które normowały proces szkolenia specjalistycznego. Zostały one

⁷² M. Wojtkowiak, *Przygotowywanie ćwiczeń*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 1995, nr 11, s. 71.

⁷³ A. Kastelik, *Szkolenie specjalistów wojsk inżynieryjnych*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 1997, nr 8, s. 38.

⁷⁴ A. Malinowski, *Program szkolenia pododdziałów wojsk inżynieryjnych*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 1998, nr 12, s. 55.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 57.

ujęte w *Programie szkolenia pododdziałów wojsk inżynieryjnych*. Został on wprowadzony rozkazem nr 63 Dowódcy Wojsk Lądowych z 23 września 1998 r.⁷⁷ Od 1999 r. do czasu zlikwidowania zasadniczej służby wojskowej szkolenie specjalistyczne trwało cztery miesiące – dla operatorów mostów BLG oraz elewów szkół podoficerskich oraz młodszych specjalistów, trzy miesiące – dla młodszych specjalistów pozostałych specjalności⁷⁸. Część specjalistów wojsk inżynieryjnych ŚOW szkolono w ośrodkach szkolenia innych rodzajów wojsk i marynarki wojennej. Operatorzy mostów BLG mieli możliwość podnoszenia kwalifikacji w plutonie szkolnym batalionu szkolnego 15 Brygady Zmechanizowanej w Giżycku, a z kolei pletwonurkowie i technicy komór dekompresyjnych – w Centralnym Ośrodku Szkolenia Nurków i Pletwonurków w Gdyni.

Wojska inżynieryjne ŚOW brały w ostatnich latach istnienia ŚOW czynnie udział w misjach pokojowych, jak również w ćwiczeniach poligonowych. Jedne z najważniejszych takich ćwiczeń odbyły się na poligonie w Bemowie Piskim w dniach 25–28 października 2005 r. pod kryptonimem „Dragon 05”. W ćwiczeniach tych brały czynnie udział pododdziały z 1 BSap. z Brzegu⁷⁹.

W związku z trwającymi misjami pokojowymi w Iraku – 2003⁸⁰ oraz Afganistanie – od 2002 r.⁸¹, jak również ciągłego rozwijania koncepcji ratownictwa inżynieryjnego na potrzeby zapobiegania i likwidacji klęsk żywiołowych, odpowiedniemu dostosowaniu do powyższych potrzeb uległ program szkolenia wojsk inżynieryjnych. Głównymi celami szkoleniowymi wyznaczonymi dla jednostek inżynieryjnych ŚOW w połowie pierwszej dekady XXI w. było szkolenie dowództw i sztabów pod kątem planowania mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia oddziałów inżynieryjnych w okresie narastania sytuacji kryzysowych, szkolenie z zakresu zabezpieczenia inżynieryjnego i współdziałania z jednostkami państw sojusznicych. Nieustannie doskonalono działanie systemu ratownictwa inżynieryjnego przy współpracy z organami cywilnymi i administracją rządową jak również edukowano pododdziały, które zostały wydzielone do pełnienia misji pokojowych w ramach PKW poza granicami kraju. Powyższe cele starano się realizować w trakcie

⁷⁷ B. Bębenek, P. Stanisławek, *Program szkolenia pododdziałów inżynieryjnych*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2001, nr 4, s. 24.

⁷⁸ K. Rachelski, *Młodszy specjaliści wojsk inżynieryjnych*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 1999, nr 4, s. 98.

⁷⁹ B. Bębenek, *Przedsięwzięcia wojsk inżynieryjnych na 2005 r.*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2005, nr 4, s. 7.

⁸⁰ Postanowienie Prezydenta RP z dnia 6 czerwca 2003 r. o użyciu Polskiego Kontyngentu Wojskowego w składzie Międzynarodowych Sił Stabilizacyjnych w Republice Iraku, Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” z 2003 r., nr 56, poz. 927.

⁸¹ *Doświadczenia z zaangażowania Polski w operacje wojskowe w Islamskiej Republice Afganistanu w latach 2002–2014*, red. R. Reczkowski, Bydgoszcz 2016, s. 155–156.

specjalnych ćwiczeń przeznaczonych dla pododdziałów ratownictwa inżynieryjnego (w maju 2007 roku w Nisku w ramach ćwiczeń „Hańcza 07” szkolili się kadra zawodowa sztabów batalionów ratownictwa inżynieryjnego ŚOW⁸²), których głównymi tematami były zadania z zakresu planowania i urządzania przepraw desantowych oraz ewakuacja ratownicza przy współpracy z organami cywilnymi. Warto przy okazji wspomnieć, że w omawianym czasie w trakcie jednej z ostatnich (corocznych) odpraw kierowniczej kadry WP proporzec dla „wzorowego pododdziału” otrzymał w 2008 r. dowodzony wówczas przez ppłk Piotra Bednarczyka Batalion Wsparcia Inżynieryjnego z 1 Brygady Saperów z Brzegu⁸³.

W okresie dążenia do uzawodowienia i profesjonalizacji armii kształtował się nowy system szkolnictwa wojskowego – w tym szkolnictwa wojsk inżynieryjnych. Decyzją Ministra Obrony Narodowej powołano do życia od 1 stycznia 2009 r. w obiektach zlikwidowanej w 1994 r. WSOWInż. Centrum Szkolenia Wojsk Inżynieryjnych i Chemicznych.

W ten sposób zcentralizowano rozproszony wcześniej system szkolenia na potrzeby wojsk inżynieryjnych⁸⁴. Wśród głównych celów postawionych przed nowo utworzonym CSWiCh. znajdowało się: szkolenie specjalistyczne kandydatów na żołnierzy zawodowych w ramach studium oficerskiego i studiów licencjackich WSOWLąd. oraz szeregowych zawodowych (młodszych specjalistów), organizowanie kursów kwalifikacyjnych, doskonalenie zawodowe żołnierzy specjalistów oraz szkolenie rezerw osobowych. Kandydaci na żołnierzy zawodowych uczestniczyli w trzech miesięcznych tzw. turnusach, po zakończeniu których do dalszego szkolenia kierowano jedynie chętnych kandydatów do służby w wojskach inżynieryjnych, pozostali natomiast trafiali do ośrodków szkoleniowych innych rodzajów sił zbrojnych. Bazę szkoleniową CSWiCh. w ostatnich dwóch latach istnienia ŚOW stanowiły kompleks koszarowo-poligonowy, kompleks strzelnic, Ośrodek Szkolenia Wodnego Osobowice (do szkolenia z organizacji i zabezpieczenia przepraw, budowy promów oraz mostów), część wydzielona na poligonie „Raków” (szkolenie z użycia materiałów wybuchowych).

⁸² *Trening sztabowy w ŚOW*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2007, nr 1, s. 33.

⁸³ *Najlepsi w wojskach lądowych*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2008, nr 5, s. 36.

⁸⁴ W wyniku reorganizacji wojskowej na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. nastąpił regres i rozproszenie systemu szkolenia na potrzeby wojsk inżynieryjnych. W 1994 r. zlikwidowano WSOWInż. we Wrocławiu, a szkolenie przyszłych podchorążych przekazano WSOWLąd. we Wrocławiu oraz Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie. Likwidacji uległy: Szkoła Podoficerów w Kazuniu oraz ośrodki szkolenia w Pułtusku, Elku, Dęblinie oraz Dębicy. Bez powodzenia podjęto próbę utworzenia ośrodka szkolenia w Brzegu, który funkcjonował bardzo krótko. *Vide*: A. Wysocki, *Reaktywacja szkolnictwa saperów*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2008, nr 4, s. 49.

W tym samym roku, w którym utworzono CSWiCh., chcąc właściwie wykorzystać doświadczenia z prac saperskich w czasie misji pokojowych w Iraku i Afganistanie oraz stosowania w trakcie działań wypracowanych technik, podjęto decyzję o zawarciu współpracy w zakresie minersko-pirotechnicznym pomiędzy CSWiCh., a Centrum Szkolenia Policji w Legionowie oraz z Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie⁸⁵. Do zawiązania współpracy dodatkowo skłaniał fakt, że w CSWiCh. nie było w 2009 r. wybudowanego specjalnego toru do szkolenia pirotechnicznego i likwidacji niebezpiecznych materiałów w tym IED.

Zgodnie z rozkazem dowódcy Wojsk Lądowych nr 354/DWLąd z 21 września 2009 r. od 1 stycznia 2010 r. żołnierze szkolili się według wytycznych nowego *Programu szkolenia pododdziałów zawodowych wojsk inżynieryjnych*⁸⁶. Program ten opracowano na podstawie rozkazu szefa SG WP nr 326/SG/P1 z 14 kwietnia 2008 r. w sprawie przedsięwzięć organizacyjnych zapewniających sprawną realizację profesjonalizacji SZ RP⁸⁷. Ważnym dodatkiem do wprowadzonego w 2010 r. nowego procesu szkolenia był poradnik *Wsparcie i zabezpieczenie procesu szkolenia pododdziałów zawodowych wojsk inżynieryjnych*, jak również *Zbiór norm szkoleniowych i technicznych wykonywania zadań przez wojska inżynieryjne*. Według założeń programowych po odbyciu pełnego trzyletniego cyklu szkolenia kompania inżynieryjna miała być przygotowana do prowadzenia działań taktycznych w systemie narodowym, sojuszniczym, reagowania kryzysowego (także w misjach poza granicami kraju). W przedostatnim roku istnienia ŚOW uległa kolejnej zmianie koncepcji szkolenia w wojskach lądowych, a co za tym idzie, również i w wojskach inżynieryjnych. Dotychczasowe 18-miesięczne szkolenie pododdziałów zawodowych oraz dziewięciomiesięczne szkolenie pododdziałów uzupełnianych żołnierzami służby zasadniczej zostały zastąpione szkoleniami: dwuletnim dla pododdziałów wysokiej gotowości i trzyletnim dla pozostałych rodzajów sił zbrojnych⁸⁸.

W ogólnej konstatacji należy stwierdzić, iż na przestrzeni całej 66-letniej historii ŚOW stany osobowe jednostek inżynieryjnych były dobrze wyszkolone, a zdobyte przez żołnierzy umiejętności wykorzystywano wielokrotnie w celu niesienia pomocy społeczeństwu, zwłaszcza w sytuacjach, kiedy ludzie stawali się ofiarami klęsk żywiołowych. Warto pamiętać, że jednostki inżynieryjne są jedynymi rodzajami wojsk, które pomimo pokoju nadal znajdują się w „walce”, a wypowiedziane

⁸⁵ B. Bębenek, *Nowy wymiar szkolenia wojsk inżynieryjnych*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2009, nr 4, s. 4.

⁸⁶ A. Przygoda, *Szkolenie wojsk inżynieryjnych według nowego programu*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2010, nr 4, s. 21.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ P. Lamla, *Nowa koncepcja szkolenia wojsk*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2010, nr 1, s. 5.

w XVIII w. przez gen. Tadeusza Kościuszkę słowa są nadal aktualne: „Żadna bitwa, a zawsze i wojna obyć się bez saperów nie może. A gdy pokój nastanie, oni ciągle w walce są”⁸⁹.

Bibliografia (Bibliography)

Źródła archiwalne

Archiwum Wojskowe w Oleśnicy [AWO]

Analizy, materiały rozliczeniowe, sprawozdania, protokoły kontroli, meldunki, notatki służbowe, rozkazy, zestawienia, zarządzenia, opracowania.

Zespoły akt:

- 1 Brygady Saperów z lat 1959–1983.
- 10 Batalionu Pontonowego Wojsk Obrony Wewnętrznej z lat 1960–1983.
- 14 Batalionu Saperów z lat 1948–1957.
- 16 Batalionu Saperów z lat 1948–1983.
- 18 Batalionu Saperów z lat 1946–1977.
- 2 Batalionu Saperów z lat 1946–1956.
- 21 Batalionu Saperów z lat 1948–1983.
- 36 Batalionu Saperów z lat 1954–1956.
- 4 Nadwarciańskiej Brygady Saperów, Gorzów Wielkopolski z lat 1946–1983.
- 4 Okręgowego Składu Sprzętu Inżynieryjno-Saperskiego z lat 1950–1974.
- 5 Batalionu Saperów z lat 1948–1983.
- 55 Batalionu Saperów z lat 1951–1956.
- 6 Pułku Pontonowego z lat 1966–1967.
- 6 Warszawskiego Pułku Pontonowego z lat 1967–1983.
- 64 Batalionu Saperów z lat 1951–1956.
- 65 Batalionu Saperów z lat 1951–1956.
- 66 Batalionu Saperów z lat 1957–1983.
- 7 Pułku Pontonowego z lat 1954–1979.
- 7 Pułku Pontonowo Technicznego Obrony Terytorialnej z lat 1980–1983.
- 7 Zmotoryzowanego Pułku Pontonowego z lat 1951–1954.
- Dowództwa Śląskiego Okręgu Wojskowego z lat 1952–1983.

⁸⁹ *Cit per:* J.S. Kopczewski, *Tadeusz Kościuszko*, Warszawa 1971, s. 118.

Oficerskiej Szkoły Inżyniersko-Saperskiej im. Jakuba Jasińskiego z lat 1948–1953.

Oficerskiej Szkoły Saperskiej Wojska Polskiego z lat 1945–1947.

Oficerskiej Szkoły Wojsk Inżynierskich im. Jakuba Jasińskiego z lat 1954–1967.

Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Inżynierskich z lat 1967–1983.

Archiwum Muzeum Wojsk Inżynierskich we Wrocławiu

Krótki zarys historii wojsk inżynierskich Śląskiego Okręgu Wojskowego, Wrocław 2003 (mps).

Notatki historyczne o jednostkach wojsk inżynierskich WP (mps).

Źródła drukowane

Analizy i ocena procesu szkolenia we wszystkich kursach doskonalenia, przeszkolenia i przekwalifikowania oficerów za rok 1975.

Analizy realizacji i przebiegu szkolenia za okres zimowy w oddziałach inżynierskich ŚOW za lata 1959–1969.

Analizy wyszkolenia inżyniersko-saperskiego w związkach taktycznych i oddziałach ŚOW za lata 1959–1973.

Dekrety Rady Ministrów za lata 1946–1951.

Druki Sejmowe za lata 2001–2002.

Dzienniki Urzędowe Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” za lata 2001–2010.

Dzienniki Ustaw za lata 1983–2009.

Materiały do referatu dowódcy ŚOW na odprawę wyszkoleniową za lata 1965–1969.

Materiały rozliczeniowe szefa wojsk inżynierskich ŚOW za lata 1973–1981.

Meldunek o stanie szkolenia, dyscypliny i całokształcie spraw gospodarczych i bytowych jednostek inżynierskich ŚOW za lata 1966–1975.

Meldunki i pisma dowódców jednostek inżynierskich ŚOW za lata 1962–1967.

Meldunki szefa wojsk inżynierskich ŚOW za lata 1972–1979.

Notatki pokontrolne jednostek inżynierskich ŚOW za lata 1965–1983.

Pisma szefostwa wojsk inżynierskich ŚOW za lata 1961–1979.

Plany doskonalenia szkolenia inżynierskiego wojsk ŚOW w świetle realizacji zadań dyrektywnych MON w latach 1976–1980.

Plany przeprowadzenia kontroli problemowej w jednostkach inżynierskich ŚOW za rok 1980.

Plany szkolenia oficerów na lata 1961–1982.

Program szkolenia żołnierzy na kursach chorążych za lata 1979–1981.

Programy szkolenia specjalistycznego z zakresu rozpoznania i pokonywania systemu zapór inżynierskich z minami jądrowymi dla pododdziałów ogólnowojskowych i inżynierskich za lata 1961–1967.

Rozkazy dowódcy ŚOW za lata 1959–1983.

Rozporządzenia Rady Ministrów za lata 1993–2002.

Sprawozdania dotyczące stanu wyszkolenia wojsk na podstawie wyników inspekcji za lata 1964–1976.

Sprawozdanie ze szkolenia wojsk inżynieryjnych ŚOW za lata 1969–1980.

Wytyczne do szkolenia oficerów, podoficerów i pododdziałów za lata 1959–1969.

Zarządzenia Ministra Obrony Narodowej za lata 1980–1993.

Zarządzenia Szefa Sztabu ŚOW za lata 1962–1972.

Prasa

„Kwartalnik Bellona” 2014.

„Polska Zbrojna” 1990–2010.

„Przegląd” 2011.

„Przegląd Wojsk Lądowych” 1990–2010.

„Wojska Lądowe” 2004–2006.

Opracowania

Babula J., *Wojsko polskie 1945–1989*, Warszawa 1998.

Doświadczenia z zaangażowania Polski w operacje wojskowe w Islamskiej Republice Afganistanu w latach 2002–2014, red. R. Reczkowski, Bydgoszcz 2016.

Kajetanowicz J., *Polskie wojska lądowe. Skład bojowy, struktury organizacyjne i uzbrojenie*, Toruń 2005.

Kopczewski J.S., *Tadeusz Kościuszko*, Warszawa 1971.

Rybak J., *Groźne miny Trettnera*, „Polityka” 2010, nr 24(2760), s. 68–69.

Thoß B., *Atom-Minen*, „Der Spiegel” 1985, Nr. 3, s. 28–32.

Notka o autorze

Dr Robert Pietrygała – historyk, wicedyrektor I Liceum Ogólnokształcącego im. Danuty Siedzikówny „Inki” we Wrocławiu.

Zainteresowania badawcze: historia najnowsza Polski, historia wojskowości ze szczególnym uwzględnieniem historii wojsk inżynieryjnych Polski i świata, historia Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 1940–1946, konflikty zbrojne XX i XXI w. ze szczególnym uwzględnieniem wojny w Wietnamie, Wojsko Polskie w misjach pokojowych.

robert.pietrygala@gmail.com